

FIGÜRATİF YORUMLAMALARDAN LİRİK SOYUTLAMALARA: ADNAN TURANİ

Muteber BURUNSUZ¹

¹ Doç., Hitit Üniversitesi, muteberburunsuz@hitit.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8987-0058

Burunsuz, Muteber. "Figüratif Yorumlamalardan Lirik Soyutlamalara: Adnan Turani". ulakbilge, 79 (2022 Aralık): s. 1283–1293. doi: 10.7816/ulakbilge-10-79-07

ÖZ

Çağdaş Türk Resminin temsilcilerinden Adnan Turani, 1950'lerde başlayan Türk Resmi soyut eğilimlerinde lirik non-figüratif eserler veren sanatçılarımız arasında yer almaktadır. Resmin temel öğelerinden çizgi, leke ve formun geniş yer aldığı Adnan Turani eserleri katı bir geometri anlayışından uzaktır. Araştırmada Adnan Turani'nin figüratif dönemden soyut eserler dönemine uzanan süreci gözden geçirilerek, sanatçının üslubunun zaman içerisindeki değişimi eser incelemeleriyle değerlendirilecektir. Adnan Turani ve eserleri ile ilgili literatür taranmış ve eldeki veriler betimsel bir yöntemle incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda sanatçının figüratif eserlerinde dışavurumcu anlayışın hakim olduğu, figür resimlerinde açık ve koyu renk kontrastlarına yer verdiği görülmektedir. Adnan Turani'nin soyut eserlerinde ise resmin plastik öğelerinden renk, leke, form, çizgi ve ritmi, birimlerin yayıldığı yüzeyler üzerindeki kurgusal yapılarla çözümlendiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çağdaş Türk resmi, non-figüratif sanat, Adnan Turani, lirik soyut sanat

Makale Bilgisi:

Geliş: 29 Eylül 2022

Düzeltilme: 25 Ekim 2022

Kabul: 9 Kasım 2022

Giriş

Çağdaş Türk Resminde 1950’li yıllarda başlayan soyut eğilimler sanatçıların eserleri doğrultusunda kendi içinde sınıflandırılmaktadır. Sanatçılar eserlerine göre geometrik soyutlamacılar, lirik soyutlamacılar, geometrik-non figüratifler ve lirik non-figüratifler olarak sınıflara ayrılmaktadır. Çağdaş Türk Resmî içerisinde soyutlamalar ilk olarak geometri temelli anlayışla başlamıştır. Daha biçimsel, katı ve geometrik anlayışa dayalı olan soyutlamalar D Grubu ressamlarından Cemal Tollu ve Nurullah Berk’in eserlerinde daha ağırlıklı olarak görülmektedir. Özellikle Cemal Tollu ve Nurullah Berk’in figür ve objelerinde daha kesin bir geometrik stilizasyonla başlayan soyutlamalara rastlanılmaktadır. Sabri Berkel eserlerinde de daha geometri temelli anlayışlar görülürken, Hamit Görele’de büyük yüzeyler üzerinde yalın simgeler dikkat çekmektedir. Adnan Turani’nin eserlerinde ise daha lirik ve non-figüratif soyutlamalarla karşılaşmaktadır. Nejad Devrim, Selim Turan, Zeki Faik İzer, Fahrelnissa Zeid ve Bedri Rahmi Eyüboğlu eserlerinde de Adnan Turani eserlerinde olduğu gibi lirik soyutlamalar görülmektedir. Çağdaş Türk Resminde 1950’li yıllarda başlayan soyut eğilimlerin başlamasına öncülük eden birçok sanatçı yurt dışı izlenimlerini içselleştirerek, edindikleri üslupsal tecrübeleri kendi sanatlarına adapte etmişlerdir.

Avrupa Sanatı’nda ise 2. Dünya Savaşı sonrasında sanatçıların savaşın izlerinden derinden etkilenmişler ve bu etkilenmeler psikik ruh halleriyle eserlerine yansımıştır. Özellikle savaş sonrası eser üretimlerinde, figürlerin yapılarının bozulduğu serbest gezinen leke ve yüzeylerin hakim olduğu eserlerle karşılaşmaktadır. Savaş sonrası etkisini sürdüren Newyork Okulu temsilcileriyle Soyut Dışavurumcu üslup etkili olmuştur. Soyut Dışavurumcu üslubun temsilcilerinden bazıları daha lekesele hareketlerle çalışırken bazıları da kaligrafik çizgi ve leke deneyimleriyle eserler üretmişlerdir. Sezer Tansuğ’un da belirttiği gibi sanatçılar non-figüratif ve informal deneyimlerde bulunmuşlardır;

“Çağdaş dünya resminde figüratif deformasyon ilkelerinin aşılması figürsüz ya da informal düzen oluşumlarına rağbet edilen koşullar, ikinci büyük savaş ertesinin rahatlatma ile birlikte yeni bunalımları da içeren psiko-sosyal ortamında temellendirilebilir” (Tansuğ, 1997: 180).

Kaotik ortamın etkilerinin yansıdığı Soyut Dışavurumcu üslup içerisinde sanatçıların içinde bulunduğu psikik durumları ve içsel görülerini lirik bir anlatım diliyle aktardıkları görülmektedir. Lirik ifade diliyle, sanatçının iç duygularının aktarımı, coşkulu dili eserlerin geneline yansımaktadır.

Sanatçının içselliğinin dışavurumu, resmin plastik elemanları ile şekillenmektedir. Renklerin tonalitesi, sıcak ya da soğuk oluşu, ritmi lirik ifade diline göre biçimlenmektedir. Lirik anlatım diline sahip Adnan Turani, eserlerinde somut görünümünden yola çıkarak soyutlamalara ulaşmaktadır. Doğa kaynaklı bir figür, obje ya da peyzaj Adnan Turani için bir çıkış kaynağı olabilmektedir. Resmin bütününe yayılan stilize edilmiş formlar ise izleyicide farklı imgesel tasavvurlar oluşmasına olanak tanımaktadır. Rengin ve çizginin uyumlu birlikteliği ile resimsel kurgular oluşmaktadır. Yaşamın içinden gelen Adnan Turani resimleri düşüncelerin içsel bileşimine dönüşmektedir.

Sanatçı var olan figür ve nesnelere başkalaştırarak kendine göre yorumlamaktadır. Yaşamla iç içe olan ve yaşamın içinden gelen eserler sanatçının ifade diliyle dışavurulmaktadır. Bu ifade dilinde başat olan desen anlayışı, leke ve çizginin birbiri içerisinde eriyen uyumu ile aktarılmaktadır. Resmin temel ögesi haline gelen desen, renkli yüzeyler üzerinde ön planda yer almaktadır. Bir bütünlüğe teslim olan desen, resmin yapısal bütünlüğünde görev üstlenmektedir. Çağdaş Türk Resminde lirik non-figüratif eserleriyle karşılaştığımız Adnan Turani’nin eserlerindeki soyutlamalarda ruhsal hakikat ve tinsellik; biçim ve renk etkilerinde hissedilmektedir. Sanatçının sürekli görerek zihninde biriktirdiklerinin özü haline gelen eserler, İpşiroğlu’nun da belirttiği gibi dış dünyanın iç yaşamla birleşmesi sonucu ortaya çıkan içsel duygulardır;

“Görünenin gizemli gücü sanatçının içinde saklıdır. Daha biçim almamış olan tinsel yaşantısını sanat yoluyla biçimlendirir, dışa döker sanatçı. “Sanatçı gören kişidir”. “Görme” burada dış dünyayı görme değildir; bir iç-görü (vision) de değildir; ruhsal titreşimlerin tınısını duyma ve en yüksek düzeydeki hakikatlara açılmadır” (İpşiroğlu M. ve İpşiroğlu N., 2009: 50).

Organik yapıların oluşumunu sağlayan içgörüselle görme yetisi ile kendi özgür evrenine yol açan sanatçı, dış dünya nesnelere simgeleştirerek, kendi evreninin en temel öğelerine ulaşır. Adnan Turani’nin soyut eserlerinde karşılaştığımız birimler de dış dünya nesnelere stilize edilmiş formlarına ulaşarak rengin, lekenin ve çizginin ön plana çıkarıldığı eserler olmuştur. Figüratif yapılardan soyuta yönelen sanatçı, dış dünyanın, doğanın indirgenmiş figür ve nesnelere çalışmıştır. Figürü özellikle kadın figürünü ikonik olarak merkeze oturtan sanatçı, lirik çizgi diliyle renklendirilmiş yüzeyler üzerinde sayısız uygulamalar yapmıştır. Tunalı’nın da bahsettiği gibi sürekli araştıran ve gözlemleyen sanatçı en temel biçim ve estetik elemanlarını oluşturmaktadır;

“Sanatın obje’si dış dünyadan insanın iç dünyasına, ben dünyasına kaymış olur. Bu, soyut sanatın en temel niteliğidir. Bu nitelik, soyut sanatın doğadan ve doğa biçimlerinden kurtulmuş olması, doğa

biçimlerinin dışında, kendi ben dünyasında kendine özgü bir biçim dünyası araması ve bulmasıdır. Bu biçim dünyası, estetik-sanatsal bir varlık dünyasını oluşturur" (Tunalı, 2008: 131).

Arka planda sürekli araştıran, inceleyen ve deneyen sanatçı doğru formlara ulaşana dek mücadele etmiştir. Kendi öz biçimlerine sürekli deneyerek ulaşan Adnan Turani, özgün üslubunda enerji yüklü eserler oluşturmuştur. Duyularıyla gerçekliğin örtülerini kaldırarak kendi öz simgelerine ulaşmıştır. Doğadaki objeleri farklı dokunuşlarıyla simgeleştiren ve özel bir dil yakalayan Adnan Turani, dış gerçekliği sezgileriyle içselleştirerek kendi varoluşunda sayısız çokluğa kavuşmuştur.

Ünlü sanatçı, renk kuramcısı ve aynı zamanda da sanat eğitimcisi olan Josef Albers'in, "sanat eğitiminde yöntem diye bir şey yoktur; yöntem, eğitimcinin kişiliğidir" sözünün en iyi örneklerinden biri de Adnan Turani'dir. O, öğrencilerine kuru bilgi veren hoca tipi değil; titiz bir gözlemci, yaşamı boyunca dur durak bilmeden sürekli araştıran bir meraklı, bulduklarından zekice çıkarsamalar yapabilen bir bireşimcidir (Gençaydın, t.y. :13).

Çizginin ritmi, devinimi, içsel coşkunun fırçaya ve eldeki hareketlere olan etkisi Adnan Turani'nin desen anlayışını da etkilemiştir. Anlık hareketlerin tek çizgiyle lirik olarak kavranması, figür hareketinin bir anda kavranması ile mümkün olmaktadır. Sanatçının dışavurumcu boya etkilerinin yanı sıra şeffaf geçişlerinin hakim olduğu sulu boya ve mürekkep çalışmalarında hareketi birkaç çizgiyle ya da fırça hareketiyle sağladığı görülmektedir. Özellikle çizgi ve leke ile kavranan desenin bütünü rahatlıkla algılanmaktadır. Hızlı ve spontane gelişen lirik desenlerde kaligrafik olan çizgi dili dikkat çekmektedir.

Şiirsellik, lirik soyutlama ve pentürel dokunun ön plana çıktığı Adnan Turani resimlerinde kadın figürü, dans ve müzik temalarının ön plana çıktığı görülmektedir. Sanatçı geniş renkli yüzeyleri, arka planda ritmik tuşların ön plana çıktığı resmin ön yapısı ile sezgilerini renge ve biçime aktarmaktadır. Çağdaş Türk Resminde 1950'li yıllar informel sanat etkilerinin görüldüğü yıllardır. İformel etkilerin görüldüğü eserler sunan sanatçılar arasında Cemal Bingöl, Nejat Devrim, Halil Dikmen ve Adnan Turani'yi örnek verebiliriz. Araştırmada Adnan Turani'nin figüratif resimlerinden soyut resimlerine geçiş süreci eser örnekleriyle birlikte incelenecektir.

Figüratif Eserler Dönemi

Doğa biçimlerinin başkalaşarak öz formlara dönüştüğü Adnan Turani eserlerinde; figürün farklı mekân ve kompozisyonlarda karşımıza çıktığı görülmektedir. Müziğin etkisinin yoğun bir şekilde hissedildiği eserlerde, keman, viyola ve piyanoyla sıkça karşılaşmaktadır. Kadın figürler tekli ya da kalabalık kompozisyonlarda konser ya da performanslarla görülmektedir. Adnan Turani'nin coşkulu, ritmik, leke ve çizgi hareketleri eserin temasına da yansımaktadır. Hem temalarda hem de resmin öğelerinde genel olarak hareketlilik görülmektedir. Kadın figürler kimi zaman dans etmektedir, kimi zaman da keman çalmaktadır. Sanatçının eserlerindeki kadın figürü başat bir figür olarak merkeze konumlanmıştır. Figürlerde uzuvlar abartılmış ve deformasyona uğramıştır. Kol ve elleri iri bir biçimdedir. Kırılgan ve narin figürler yerine güçlü yapıda kadın figürleriyle karşılaşmaktadır. Figürlerin abartılı uzuvlarıyla karşılaşmamızı sağlayan Adnan Turani figürleri aşkı ve sevgiyi coşkulu bir biçimde aktarmaktadır. Doğanın formları fazlalıklarından arındırılarak dönüşmeye başlamış öncelikle daha kübik ve geometrik yaklaşımlarla çözümlenmeye çalışılmıştır. Zamanla daha kıvrak çizgilerle betimlenen formlar, lirik ve dışavurumcu ifade diliyle çözümlenmiştir. Adnan Turani'nin yaşama olan tanıklığı sezgileriyle birlikte eserlerinin ifade içe riğini oluşturmuştur. Sanatçının zihninde biriktirdikleri, alışkanlıkları, anıları ve istekleri doğrultusunda biçimlenen imgeler duyguyla yoğurulan biçimler olarak eserlerinde karşımıza çıkmaktadır. Eserlerinde sıkça karşılaşılan simgeler yaşamının en yakın tanığı olarak sanatçıyı yakından temsil gücüne sahiptir.

Adnan Turani'nin eserlerinde çözüme kavuşturduğu lirik ifade bütünlüğü temel plastik elemanlar aracılığıyla içeriğin somutlaşmasını sağlamıştır. Resmin estetik bütünlüğü içinde kavranan figürün daha ihtişamlı ve dikkat çekici olmasını sağlayan leke, çizgi, benek, boşluk, doluluk ve zıtlık kavramlarıyla birlikte yatay ve dikey hareketler, dinamik fırça etkileri görülmektedir. Sanatçının figür ve doğa kaynaklı eserlerindeki biçimlendirmeler, renk ve leke çözümlenmeleri soyut dönemde somut çizgilerden arındırılarak yüzey ve leke çözümlenmelerine dönüşmektedir. Hiç bir çağrışıma yer vermeden oluşturulan soyut eserlerinde daha çok kompozisyonun kurgu ve dengelerine ağırlık vermektedir. Aynı zamanda Alman Ekolünün temsilcileri arasında da yer alan Adnan Turani figüratif ekspresyon geleneğini soyut ifade diline, serbest yüzey ve leke çözümlenmelerine bırakmıştır.

Görsel 1. Adnan Turani, "Kemancı Kız", 2006, Tuval Üzerine Yağlıboya, 80x80 cm.

Adnan Turani'nin eserlerinde yatay ve dikey kurgulamalarla renk yüzeyleri etkin bir biçimde kullanılmaktadır. Sanatçı erken dönem eserlerinde figür ya da portrelerde sıcak ve soğuk renk kontrastlarıyla ışık etkilerini yakalamaktadır. Deforme olmuş biçimlerin yer aldığı natüremort ya da figürlerinde daha geometrik ve lekesele çözümlenmiş biçimler, sıcak ve soğuk renk kontrastlarıyla dengelenmektedir. Adnan Turani'nin "Kemancı Kız" adlı eserinde daha kübik ve geometrik eğilimler görülmektedir. Sanatçı figürün deformasyonunda daha katı ve geometrik bir form anlayışı ile çözümlenmiştir. Figürün arka planında koyu bir fon rengi tercih edilmiştir. Parlak, canlı ve açık renkler ise figürün kendisinde, kıyafetlerinde ve kemanda görülmektedir. Katı ve geometrik anlayış kemanın ve figürün üzerinde görülen lirik desen biçimiyle dengelenmektedir. Figürde belirgin bir portre yerine yüzey form anlayışına dayalı biçimsel bir portre ile karşılaşmaktadır. Aynı şekilde figürün eli de hareketli, deforme olmuş ve abartılı bir el olarak izlenmektedir. Metafiziksel görünüme sahip olan gerçeklik, kavram içeriklerini ifade eden görsel bir deneyime dönüşmektedir. Yalın ve az olan renk seçimi görünüm olarak net değildir. Bulanıklık izleyicinin gördüğü imgeleri bir düş evreninde algılamasına ve hayal etmesine de olanak sağlamaktadır. İzleyicinin görüntülere dair izleri düş evreninde yeniden canlandırmasıyla gerçeklik, her izleyicide ayrı bir hikâyeye ve görüntüye de olanak sağlamaktadır. Böylece sonsuz sayıda evrenler ve gerçeklikler oluşacaktır (Görsel 1).

Görsel 2. Adnan Turani, "Kemancı", 2010, Prestuval Üzerine Yağlıboya, 35x35 cm.

Adnan Turani'nin kemanlı kadın figürlerinden "Kemancı" isimli eserinde de yağlıboya tekniği kullanılmıştır. Yüzeye yayılan renkler üzerinde rahat, esrik olan ve keman çalan bir figür görülmektedir. Sanatçının "Kemancı" isimli eserini "Kemancı Kız" eserine göre daha serbest bir ifade diliyle çözümlendiği görülmektedir. Arka planda koyu lacivert ve griler görülmektedir. Figür üzerinde devam eden koyu kahveler figürün kıyafetindeki açık beyaz leke ve desen çizimiyle öne çıkarılmıştır. Figürün ve kemanın deformasyona uğradığı, figürün hareketli bir biçimde resmedildiği görülmektedir. Fırçanın yatay ve dikey hareketleri ise boyanın pentürel dokusuyla buluşmaktadır.

Adnan Turani'nin eserlerinde genellikle, Görsel 1 ve Görsel 2 de olduğu gibi yoğun bir şekilde müziğin etkisi hissedilmektedir. Figüratif dışavurumlarında objelerin seçimi ile hareketli, coşkulu müziği yansıtan fırça tuşlarıyla da karşılaşılmaktadır. Sanatçının müzikle ilişkili eserlerinin ve serilerinin yanı sıra "Horozlar Serisi" de dikkat çekmektedir. Kâğıt üzerine çizilmiş horozların mürekkep ve suluboya ile yapılmış uygulamalarında çizgilerin geçişleri, hareketleri ve leke ile birleşimleri sonucunda kaligrafik etkiler görülmektedir.

Görsel 3. Adnan Turani, "İsimsiz", 1999, Özgün Baskı, 70x100 cm.

Adnan Turani'nin doğadan kaynaklı, stilize düzenlemeleri, soyutlama ve soyut yönelimleriyle yüzey üzerinde lekesele uygulamaları, desenleri üzerinde de yer almaktadır. Anlık ve hızlı oluşan çizimlerde çizginin ritmik dili, leke ile bütünlüğü, soyutlanan figüre dair ipuçları görülmektedir. İlk görünümünden oldukça uzaklaşarak indirgenmiş birimlerden bir araya gelen eserlerde sade bir anlatım dili ile karşılaşılmaktadır.

Soyut Eserler Dönemi

Adnan Turani doğanın soyut biçimlerle inşası ile oluşturduğu alt yapı kurgulamalarında plastik yapı ve öğelerini bir arada yapılandırmaktadır. Organik yapılanma ile çizgi ve lekenin uyumu, sanatçının eserlerini oluşturduğu kompozisyonlarında rahatlıkla izlenmektedir. Renk, çizgi, biçim ve özgün lekeleriyle aktarım sağlayan sanatçının yüzey üzerine uygulamalarında herhangi bir mekân ve klasik kompozisyon anlayışı görülmemektedir. Eserlerde meydana gelen soyutlamalarda, figür sivilizasyonuna çağrışım uyandıramayacak olana dek devam edilir. Esin kaynağı olan figür ya da nesnenin ilk görünümünden giderek uzaklaşılır. Sözeri'nde belirttiği gibi sanatçının kendine ait yakaladığı özel dili aracılığıyla özgün bir düzenle karşılaşılmaktadır.

"Resim de konuşmaktadır ve bir "dil" i vardır, çizgi ve renk lekelerinin konuştuğu bu dil, bilinen anlamdaki dilin katılığıyla olmasa da yine kendi içinde kendine özgü bir sıra düzeniyle karşımıza çıkmaktadır" (Sözer, 2019: 104).

Adnan Turani'nin edindiği yurt dışı deneyimleri sonrasında eserlerinde soyuta yönelik çözümlenmeler görülmektedir. Sanatçı yüzey ilişkileri, renk içerikleri ve birimlerin kompozisyon içerisindeki dengeleri üzerine incelemeler yaparak, bu incelemeleri eserlerine yansıtmıştır. Ön araştırmalarla resmin konusu kavranmaya çalışılmış, rastlantısal etkilerle sezgilerin doğru bir biçimde anlamlandırılması sağlanmıştır.

1970'lerin başlarına kadar süren soyut dönemi, daha sonraki dönem içinde deneyimlerini ve araştırmalarını biçimleyici olması bakımından önem taşır. Almanya'dan Türkiye'ye döndüğü yılları kapsayan bu dönem, özellikle renk sorunlarının çözümüne ilişkin ilk belirleyici referansların oluşumunda da ana yolu çizmiştir. O nedenle, kendisinin de zaman zaman değinmiş olduğu gibi, tuvallerinde bir "tasvir", yani "çizilip içi boyanan bir resmetme işlemi" söz konusu olmamıştır (Özsezgin, 1999: 138).

Soyut-geometrik yaklaşımlarda boyanın pentür değerinin de arttığı dokulu, serbest yaklaşımlı anlatımlar da söz konusudur. Pentür dokusu üzerinde kazımlarla oluşturulan desenler de görülmektedir. Yüzeylerin doku, renk ve lekeyle çözümlenmesiyle sanatçının kendi öz benini ve benlik arayışı gündeme gelmektedir. Nesnelerin, figürlerin indirgenmiş biçimleriyle en yalın hallerine kavuşması sonucu sanatçı en öz biçimlerine ve simgesel formlarına ulaşmaktadır.

"Görünümler hakkındaki bilgimiz, sınır olarak görünen her şeyin aşıldığı ve birden bütün'ün göreliliğini fark ettiğimiz bir noktaya eriştiğinde tamamlanmış olur. Nesnelere bilmek, onların özünün en iç çekirdeğine nüfuz etmek demektir, bu iç çekirdekte nesnelere bütün sorunları ile bize kendini açarlar" (Worringer, 1985: 127).

Resim Sanatımızda Alman Ekolünün temsilcileri arasında yer alan Adnan Turani, geometri tabanlı, kurgulanmış eserlerinde saf indirgenmiş biçimlere yer vermektedir. İndirgenmiş biçimlerin oluşumu sanatçının nesnesiyle birebir kurduğu etkileşim ile sağlanmaktadır. Nesnelerin derininden gelen ipuçları ile organik bir bütünlük oluşmaktadır.

Görsel 4. Adnan Turani, "Orkestra", 2002, Tuval Üzerine Yağlıboya, 60x60 cm.

Sanatçı soyut çalışmalarında rengin farklı tonlarına yer vererek oluşturduğu kompozisyonlarında soğuk ve sıcak renk ilişkisine dikkat etmektedir. Dikdörtgen biçimler dikey şekilde ve dokulu olarak yer almaktadır. Birbirinden net şekilde ayrılmayan formlar birbirlerine de karışmamaktadır. "Orkestra" isimli eserde nesne ve figürlerin serbest lekelerle rahat bir şekilde çalışıldığı görülmektedir. Özellikle nesne ve figürlerin belirgin olmayışı gibi mekândaki leke ve çizgiler de net olarak algılanmamaktadır. Giray'ın da belirttiği gibi yüzeyde serbestçe gezinen sıcak ve soğuk renk birlikteliği bir olgu bağlamında kavranmaktadır.

"Nesneyi özelliklerinden ayırma, ayrı düşünme olasılığı yoktur. Nesne bireye bir nitelikler bütünü biçiminde var olan bir olgu olarak sunulduğunda, bu görünüm bilinen nesnenin olguya dönüşen niteliklerini yansıtabilir. Çünkü nesneyi olgu bağlamı içinde görmemizi sağlayan özellik yalnızca onun biçimsel değerleridir" (Giray, t.y. :314).

"Orkestra" isimli eserin içerisindeki içyapılar farklı büyüklüklerde birimlerden oluşmaktadır. Birimler içerisinde soyutlanmış nesne ve figürler serbest bir biçimde yağlıboya ile betimlenmiştir. Genellikle resimlerinde koyu fonlara yer veren Adnan Turani "Orkestra" isimli eserinde arka fonda kırmızılara öncelik vererek, ön plandaki kahverengilerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Birlik, bütünlük ve ritmi özetleyen eser

en hakiki olan özsel deneyimleri, aşkın nicelikleri ortaya koymaktadır. Görünüşlerinden uzaklaşarak sıyrılan biçimler Maldiney'in de bahsettiği gibi duyguların en belirgin temsilcisi olur;

Sonuçta, soyutlama denen şey nedir? Ritmin, içinde somutlaştığı biçimler üzerindeki dönüştürücü ve aydınlatıcı etkisidir. Bu biçimler, pratik görüşe ilişkin ilk niteliklerinden yavaş yavaş uzaklaşarak, ritmin onlara kazandırdığı daha özsel niteliklere bürünüp-ikinci kez doğarak-yeniden ortaya çıkar. Daha da iyisi; bu biçimler, ritmin arındırıcı etkisiyle, ifade etmeleri gereken aşkın dünyaya, ilk duygulanımın içinde üslup olarak var olan o dünyaya uyarlanır, ayak uydurur (Maldiney'den akt. Lenoir, 2004: 194).

Soyutlamalar ön bir kurgu veya düşünce olabilir. Sonuç bilinmeden, kurgusal ihtimaller araştırılır. Bu kurgusal ihtimallerde resimsel denge ve biçimlendirme ilişkileri üzerinde durularak, öz biçimlere ulaşılmaktadır. Daha çok resimlerin ön yapısında görülen leke ve çizgiler, arka yapıda yer alan düşüncenin kurgulanması ile oluşmaktadır. İç ve dış yapıların oluşumunda sezgiyle öne çıkan yapılar, dönüştürülerek simgesel öğeler elde edilmektedir. Bu dönüştürme sürecinde ise özel bir ben algısı oluşturularak en yetkin ve soyut biçimlere ulaşılmaktadır.

"Soyut demek, hissedilir biçimlerden yola çıkarak ve bu biçimleri bir anlamda arındırarak inşa edilmiş demektir. Örneğin çemberden daireye geçilirken, aynı zamanda da doğanın biçimsel teşviklerinin toplamından geometrik arketiplerine geçilir" (Bonfand, 1994: 14).

Adnan Turani'nin soyut eserlerinde, özgün ve deneysel pratiklere dönüşmüş dilsel öğeler, mekân ve yüzeyin buluşmasıyla geometrik ve katı bir anlayıştan uzaklaşarak yerine değişen ruhsal varyasyonları yansıtmaktadır. Ritmik ve coşkulu bir anlatım diline sahip eserler, coşkuya eşlik eden tema ile lirik ifade dilini perçinlemektedir. Formlardan yola çıkarak biçimlendirilen dilsel öğeler inşa sürecine doğru yol almaktadır. Duyularla hareket eden ve duyularla yönlendirilen biçimler sanatçının özgün dili ile birleşmektedir. Doğanın özünden çıkan ve sanatçının imgeleminde birleşen biçimler Giray'ın da belirttiği gibi sanatsal ifade dilinin en temelinde yer almaktadır.

Soyut, kavram olarak sanatın dünyada var olduğu yıllardan başlayarak sanat yapıtlarına başat olan bir biçimin tanımlanmasıdır. Doğa ve insan bedeninin imgeleme dönüşüp sanatçının usunda geçirdiği değişime koşuttur bu tanım. Ortaya çıkan soyutlama ve soyut tanımı, yüzyıllar boyu açıklanmaya çalışılan insan ve insanın varlığına koşut olarak sanatsal anlatımların temelinde yer alır. Sanatın dünya üzerinde var olan ilk örneklerinden başlayarak, her dönemde soyut ve soyutlama ile iç içe olduğu gerçeği ancak 19. yüzyılda, sanata bilimsel bir bakış açısıyla bakılmaya başlandıktan sonra ortaya çıkar (Giray, t.y. :308).

Görsel 5. Adnan Turani, "Marmaris Serisi", 2005, Tuval Üzerine Yağlıboya, 80x80 cm.

Adnan Turani'nin “Marmaris Serisi” eseri soyutlanmış geometrik formların bir araya gelmesiyle oluşturulmuştur. Eserin bütünlüğünde mavi rengi hakimdir. Açık ve koyu mavilerle arka fonda dalgaları temsil eden bir yüzey oluşturulmuştur. Mavi tonların ön bölümünde ise dengeleyici nötr öge olarak griler kullanılmıştır. Eserin ön düzleminde farklı büyüklüklerde temsil ögesine dönüşen dairesel formlar yer almaktadır.

“Çizginin belirli oranları, ton değerleri skalasında tonların belirli kompozisyonları, renklerin belirli armonileri kendileriyle birlikte o anda oldukça ayırt edici ve önemli anlatım değerleri taşır” (Klee, 2007: 37). Çizgilerin renk ve lekeyle bir araya gelen bütünlüğü kompozisyonun temel birimlerini öne çıkarmaktadır. Özellikle temel formların kompoze edildiği eserde, sadeleşmiş ifade dili görülmektedir. Lekelere ise netlik kazandıran birbirinden ayrılmasını sağlayan çizgiler statik kompozisyona hareket kazandırmaktadır. Kullanılan zemin üzerinde incelenen form ilişkileri sanatın kendi içsel unsurlarını ortaya koymaktadır. Kandinsky'nin “Sanatta Ruhsallık Üzerine” adlı kitabında belirttiği gibi sanatçının imgeleminde yer alan ideler araçsal anlatım diliyle aktarılmaktadır;

“Maddesel düzlemin, ideal bir düzlem yaratmak üzere, üç boyutlu bir alan gibi kullanımının başka vasıtaları vardır. Çizginin inceliği ya da kalınlığı, formun yüzey üstüne yerleştirilmesi, bir formun diğer bir formu kaplayışı, kullanılabilir sanatsal vasıtalara örnek olarak aktarılabilir” (Kandinsky, 2005: 118).

Adnan Turani'nin “Marmaris Serisi” isimli eserinde biçim ve renklerin izleri izleyiciyi yönlendirerek, Turani'nin neyi anlatmak istediği ile ilgili tahminlere yöneltmektedir. Renk, leke ve biçimlerin yanı sıra esere verilen isimle de yönlendirme devam etmektedir. İsimle birleşen bir arada imge tahayyülüne olanak sağlayan soyutlanmış kompozisyonla birlikte anlamlandırmalara gitmek mümkün olmaktadır. Krausse'un da bahsettiği gibi izleyici kendi özel resmini oluşturacaktır.

“Soyut ressamlar kimseye bir şey açıklamak niyetinde olmamışlardır. İzleyici ikinci bir sanatçı gibi resmi anlamak, yorumlamak zorundadır. Böylece “kendi özel resmi”ni oluşturacaktır” (Krausse, 2005: 109).

Karmaşık bir gerçekliğin yalın biçimde sunulması, sanatçının kendi ifade olanaklarını oluşturmasıyla en yüksek düzeyde ritmik ve simgesel anlatım sunmaktadır. Belirli bir zamanda sezgisel bir yaklaşımla gerçekleşen ifade biçimi, kurgulanmak üzere var olmaktadır. Ritimsel birleşimler, ortaya çıkan sentez sanatçının yaşamışlıklarını, anılarını ve izlerini hissettirmektedir. Resmi oluşturan birimler, dışlaştırma serüvenine yolculuk eden temel öğeler bir düzen içerisinde yer almaktadır.

“Resim, gösteri olmadan önce, bir biçim ve renk düzenidir; heykel de bir oylum düzeni. Bunu anlayıp kabul etmek, çağdaş sanatın alanına girmektir. Resim konuyu zaptetti, ona egemen oldu, onu içinde eritti” (Ragon, 2009: 24).

Görsel 6. Adnan Turani, “Paçavra Kilimden Abstraksiyona”, 1964, 140x120 cm., Tuval Üzerine Yağlıboya, İstanbul Resim Heykel Müzesi.

Adnan Turani'nin “Paçavra Kilimden Abstraksiyona” isimli eserinde tamamen yüzeyin birimlere bölündüğü görülmektedir. Özellikle yatay ve dikey hareketlerle sağlanan kompozisyonda büyük ve küçük birimler bir arada kullanılmıştır. Koyu renkte yer alan birimlerin rahatlıkla kullanıldığı soyut kompozisyonda

sıcak renklerin tonal geçişleri görülmektedir. Özsezgin’inde bahsettiği gibi Adnan Turani’nin eserlerinde birbirini bütünleyen birimlerin grift bir yapısı bulunmaktadır.

Paçavra Kilimden Abstraksiyona adını taşıyan tablonun, bir kilim üzerinde yer alan soyut renksel bezemelerden yola çıkılarak soyut-plastik bir pentür beğenisine ulaşmayı amaçladığı, daha ilk bakışta belli oluyor. Ancak bir kilimin dekoratif renk yapısından epeyce uzaklaşıldığı, sadece bir hareket noktası olarak göz önüne alınan kilimin, varılan piktural aşamada ilksel özelliğini yitirdiği de gözlemlenebiliyor. Birbiri içine geçen, sanki kenetlenen ve böylece örgüsel bir kompozisyon niteliği gösteren renkler, tabloyu enlemesine ve boylamasına kuşatmakta, koyu tonların arasında ışıklı ve beyaz griler, örgünün sıkı(compact) etkisini, daha yumuşak düzeylere taşımaktadır. Soğuk maviler, griyle detone edilmiş sıcak kırmızılar, sarı ve kahverengi tonlar, tablonun renksel yapısını tamamlayıcı öğeler olarak temel işlevler üstleniyorlar (Özsezgin, 1999: 138).

Özellikle bir kilimden yola çıkarak oluşturulmuş biçimler soyut formlardan bir araya gelse de renklerin kullanımı dili açısından kilimin renklerini ve desenlerini çağrıştırmaktadır. Adnan Turani’nin yerelliği çağrıştıran eseri kilimin renk tonları ve biçimlerinin birlikteliğiyle ortaya çıkmaktadır. Birimlerin yüzeylere dönüştüğü, katı geometriden uzak, resimsel geçişlerin de yer aldığı eserde, temel öğelerle kompozisyon merkeze alındıktan sonra renklerin değerleri dizgeleştirilmiştir.

“İçe dönük yaşantımızda üstlenilen Poetik-Öge’nin ilkel belirtisi, duygudur; yani Poetik-Öge, duygunun hareketi olmanın önemini taşır. Konuşmayı gerçekleştiren dil ise, böylesine bir hareketin, anlaşılma yolunda biçimleniş halidir ve bunun böyle olması, ancak duygusal idealin dil aşamasına geçmesiyle mümkündür” (Altar, 2005: 33).

Açık yapıt, anlık kopuşlarla esin kaynağının aşkınlığıyla özgün bir esere dönüşmektedir. Sürekli deneyen ve araştıran sanatçı, birinden diğerine uzanan serüveninde kendine dair izleri keşfe çıkar. Derinlerinden gelen tükenmeyen bir itkiyle defalarca karşılaşmaya devam eder.

Bir doğa parçası karşısında, bir insanlık durumu karşısında sürekli sorular sorar sanatçı. Gözlemlendiği şeyde bir öğeden öbürüne geçerek zaman zaman sıkıntılı, zaman zaman heyecanlı araştırmalara yönelir. Sanatçının gözlemlendiği şey küçük renk ayrımları, gözden kaçmaya yatkın çizgiler, çeşitli davranış biçimlerinin en ince özellikleridir. Sanat alanı bir ayrıntılar alanıdır, yapıt ayrıntılarda gerçekleşir (Timuçin, 2003: 149).

Turani’nin içsel duygularının taşıyıcısı olan yüzey resmindeki hareketler, organik bir bütünlük oluşturmaktadır. Yapıtın bileşimindeki deneyimleme anlamlı bir çerçevede betimlenmektedir. İndirgenen ve ayıklanmış gerçek yaşam izleri heyecan ve duygunun dışavurumu ile apaçık bir halde görünür olmaktadır.

Sonuç

Daha katı ve biçimsel geometrik anlayışla başlayan Çağdaş Türk Resminde soyut eğilimler zaman içerisinde bazı sanatçıların temel resim elemanları aracılığıyla daha lirik bir boyuta ulaşmıştır. Nejat Devrim, Selim Turan, Zeki Faik İzer, Fahrelnissa Zeid, Bedri Rahmi Eyüboğlu ve Adnan Turani’nin eserlerinde daha lirik soyut eserlerle karşılaşmaktadır.

Soyut eğilimler arasında bazen daha lekesel eğilimler, bazen de daha kaligrafik deneyimlerle karşılaşmaktadır. Daha lirik eserler üreten sanatçılar ise içselliklerini coşkulu bir dil aracılığıyla dışavurmaktadır. İçsel bir ifade dilinin en temel ifade araçları ise resmin temel öğeleri aracılığıyla sağlanmaktadır. Kompozisyonların dengesi, ton değişimleri, renk ve armoni seçimleri, eserlerin ifade dili açısından önem taşımaktadır. Doğa temelli eserlerde, Adnan Turani’nin figür ve nesnelerinin öncelikle deformasyona uğradığı, sivilizasyonla biçimlerin daha soyut yüzeylere dönüştüğü görülmektedir.

Zihinsel ve duygusal birlikteliği bir arada sunan Adnan Turani’nin eserlerinde desenin önemi büyüktür. Hangi teknikle uygulama yapılırsa yapılsın, sanatçının deseni eserlerinde sağlam bir yapı oluşturmaktadır. Desen renkle ve lekeyle birlikte içsel gerçekliği betimlemektedir ya da ifade etmektedir. Sürekli izleyen, inceleyen ve araştıran Adnan Turani’nin yaşamının izleri ile ilgili ipuçları içeren eserleri; sanatçının en samimi ifade kaynağıdır. Estetik bütünlüğün tamamlayıcısı yaşamının simgesel izleri olan eserlerinde, şiirsel ifadeler ve dokulu boya diliyle karşılaşmaktadır.

Sanatçının figüratif eserler döneminde, doğa kaynaklı figürleri, objeleri, mekân anlayışı ve yüzeyleri incelediği görülmektedir. Kurgusal mekânlardaki figürlerin deformasyona uğradığı, geometrik formlarla çözümlenmesi ile figürlerin sağlam kılındığı görülmektedir. Abartının da görüldüğü figürler, ekspresif bir anlatım diliyle betimlenmektedir. Boyanın yoğun kullanımı, rengin sıcak ve soğuk karşılaşmaları ile resimsel

bir denge sağlanmaktadır.

Açık ve koyu tonlar çoğu zaman koyu bir yüzeyde yer almaktadır. Tarafsız olan fonda genellikle yer alan kahve tonları ise resimdeki yüzey ilişkilerini dengelemektedir. Sanatçının figüratif eserlerinde müzikle ilişkili kompozisyonlarda, dansın ve ritmin iç içe olduğu görülmektedir.

Adnan Turani'nin soyut eserler döneminde ise kurgulanmış kompozisyonları dikkat çekmektedir. Doğa temelli biçimlerin organik varyasyonları özgün bir dile sahiptir. Nesnelere yönelik biçimsel arayışlar, en temel birime ulaşana dek devam eder. Güçlü soyutlama içtepsi ile kendini gösteren kurgulanmış kompozisyonlar da katı olmayan geometrik bir anlayıştan söz edilebilir. Dinamik, içgüdüsel ve ritmik yapı, devinimsel hareketlerle sanatçının soyut eserlerinde en yetkin biçimlere kavuşmaktadır. En temel formlar, sadeleşmiş ifade dili sanatçının yaşamında etkilendiği durum ve izlere yönelik ipuçları barındırır. Soyut formların renklerle birlikteliği ile yaşamın izlerine yer verilmektedir. Sürekli dönüşen ve değişen biçimler yaşamın izleri ile var olmaktadır.

Kaynaklar

- Altar, M. C. (2005). *Sanat Felsefesi Üzerine*. İstanbul: Pan Yayınları.
Bonfand, A. (1994). *Soyut Sanat*. Ankara: Dost Yayınları.
Gençaydın, Z. (t.y.) *Mustafa Ayaz*. Mustafa Ayaz Müzesi ve Plastik Sanatlar Merkezi Vakfı'nın Kataloğu
Giray, K. (t.y.). *Ziraat Bankası Koleksiyonu*, Cilt 2, Ankara: Ziraat Bankası Sanat Koleksiyonu.
İpşiroğlu M. ve İpşiroğlu N. (2009). *Sanatta Devrim*. İstanbul: Hayalbaz Kitap.
Kandinsky, W. (2005). *Sanatta Ruhsallık Üzerine*. İstanbul: Altıkırkbeş Yayın.
Klee, P.(2007). *Modern Sanat Üzerine*. İstanbul: Altıkırkbeş Yayın.
Krausse, A. C. (2005). *Rönesanstan Günümüze Resim Sanatının Öyküsü*. İstanbul: Literatür Yayınları.
Lenoir, B. (2004). *Maldiney, "Soyutlama Sanatın Yaşamsal Edimidir", Sanat Yapıtı*, içinde, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Özsezgin, K. (1999). *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Resmi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
Ragon, M. (2009). *Modern Sanat*. İstanbul: Hayalbaz Kitap.
Sözer, Ö. (2019). *Sanat: Görünendeki Görünmeyen*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
Tansuğ, S. (1997). *Çağdaş Türk Sanatına Temel Yaklaşımlar*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
Timuçin, A. (2003). *Estetik*. İstanbul: Bulut Yayınları.
Tunalı, İ. (2008). *Felsefenin Işığında Modern Resim*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
Worringer, W. (1985). *Soyutlama ve Özdeşleşim*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Görsel Kaynakçası

- Görsel 1. Adnan Turani, "Kemancı Kız", 2006, Tuval Üzeri Yağlıboya. <https://www.galerisoyut.com.tr/adnan-turani-2020/#eser/a2601c138ad9e5496a6d6a32dc872e6b/21348> (Erişim Tarihi: 23.09.2022).
Görsel 2. Adnan Turani, "Kemancı", 2010, Prestuval Üzeri Yağlıboya. <https://adnanturani.com/eserler/423> (Erişim Tarihi: 15.09.2022).
Görsel 3. Adnan Turani, "İsimsiz", 1999, Özgün Baskı. <https://www.sanatgezgini.com/ozgun-baski-serigrafii-adnan-turani-4586> (Erişim Tarihi: 23.09.2022).
Görsel 4. Adnan Turani, "Orkestra", 2002, Tuval Üzeri Yağlı boya. <https://www.galerisoyut.com.tr/adnan-turani-2020/#eser/a2601c138ad9e5496a6d6a32dc872e6b/21345> (Erişim Tarihi: 23.09.2022).
Görsel 5. Adnan Turani, "Marmaris Serisi", 2005, Tuval Üzeri Yağlıboya. <https://adnanturani.com/eserler/3> (Erişim Tarihi: 15.09.2022).
Görsel 6. Adnan Turani, "Paçavra Kilimden Abstraksiyona", 1964, Tuval Üzeri Yağlıboya, İstanbul Resim Heykel Müzesi. Özsezgin, K. (1999). *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Resmi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 139.

FROM FIGURATIVE INTERPRETATIONS TO LYRICAL ABSTRACTS: ADNAN TURANI

Muteber Burunsuz

ABSTRACT

Adnan Turani, one of the representatives of Contemporary Turkish Painting, is among our artists who produced lyrical non-figurative works in the abstract tendencies of Turkish Painting that started in the 1950s. Adnan Turani's works, in which line, stain and form, which are the basic elements of painting, are widely used, are far from a strict understanding of geometry. In the research, Adnan Turani's process from the figurative period to the period of abstract works will be reviewed, and the change of the artist's style over time will be evaluated through work analysis. The literature on Adnan Turani and his works was searched and the data were examined with a descriptive method. As a result of the research, it is seen that the artist's expressionist understanding is dominant in his figurative works, and he includes light and dark color contrasts in his figure paintings. In Adnan Turani's abstract works, on the other hand, it is seen that he analyzes color, stain, form, line and rhythm, which are plastic elements of painting, with fictional structures on the surfaces on which the units are spread.

Keywords: Contemporary Turkish Painting, Non-figurative Art, Adnan Turani, Lyrical Abstract Art